

**HAGESEMINAR I PRESTEGÅRDSLÅNA I MELHUS, 28. OKT. 2010
V/BREIDABLIKK, DISEN KOLONIAL**

Noen få av bildene som fulgte foredraget, er med i egen fil.

Hvorfor prestegårdshagen nå? – Prestegårdshagen i Melhus

(Noen få avsnitt i manuset ble utelatt på møtet.)

Når vi skal snakke om Prestegårdslåna i Melhus – og hagen – må vi først vite hva det er: Eiendommen (på litt over 4 mål med Prestegårdslåna og hagen) er – fra høsten 2002 – en ideell stiftelse. Den ledes og drives av et styre på 5 medlemmer. Styret velges av Melhus kommunestyre, foreningen Prestegårdslånas Venner, Melhus kirkelige fellesråd og Historielaget sammen med Fortidsminneforeningen. Disse institusjoner har intet annet med Prestegårdslåna å gjøre, enn å velge styremedlemmer. De har ingen rettigheter – eller forpliktelser – overfor Prestegårdslåna. Stiftelsens styremedlemmer er helt selvstendige i forhold til de som har valgt dem. Fra begynnelsen, i september 2002, har jeg vært styreleder. Styreleder velges hvert år, av (og selvsagt innen) styret.

Styret er forpliktet av tre dokumenter: Stiftelsens egne vedtekter, Riksantikvarens fredningsbestemmelser og Stiftelsesloven. Den eneste som styret må spørre om tillatelse i det som gjøres, er vernemyndigheten, dvs fylkesantikvaren – som for oss vanligvis er Finn Damstuen, som er her idag. Andre har intet å si her i huset, etter høsten 2002.

Prestegården og hagen i 1990, i 1991 – og et tilbakeblikk

Hagen i dag ser ikke mye ut som en gammel prestegårdshage. Hvordan har det seg? For tyve år siden, i 1990 var det en vill, gammel hage sør for Prestegårdslåna. Det hadde ikke bodd noen i låna på seks år, presten flyttet ut alt i 1960, og hagen hadde lenge stelt seg selv. Her var det stor, flott rabarbra, to vakre gullregner ved hagetrappen, man kunne se en singelgang, syrinlysthus, kjøkkenhage, rips som vokste gjennom gjerdet så man kunne plukke utenfra, morell, epler, pærer, mandeltre, heggbær, tuja, to enorme lerke-trær, gulstikkelsbær, kaprifol, buskrose, peoner – og mer til.

Sensommeren 1991 ble det fjernet, gravd opp, og nesten alt i den gamle hagen rasert for å legge kirkegård i hagen.

Men la oss, før vi forklarer og går videre, gå litt tilbake:

Det har vært prestegård på dette stedet siden katolsk tid. På tidlig 1700-tall var det veldig mange hus på prestegården. Prestegårdslåna, som vi er i nå, ble bygget i 1720 og 1744. (*Ei lån er et langt våningshus.*)

Sogneprestefamilien bodde altså her, til 1960. Da hadde kommunen kjøpt 7 mål tomt med hagen, prestegårdslåna, to stabbur og flere andre uthus mellom låna og kirken. Alle uthusene ble revet, men materialene til det største buret ble lagret; og buret (bygd i 1780) er i år gjenreist her nord-vest for låna. Det skal paneles ferdig og males i samme rødfarven som det gamle panelet viser.

På 1980-tallet ville kommunen rive hele eller deler av prestegårdslåna for ny utvidelse av kirkegården. Da ble foreningen Prestegårdslånas Venner startet, av bl.a. Jens Loddgard. De protesterte kraftig, og kommunens planer ble lagt på is. Til 1991. Da ble en reguleringsplan vedtatt med uvanlig hurtighet, og sensommeren 1991 ble hagen rasert og kirkegård anlagt i hagen her sør for låna, mellom huset, låven og jernbanen.

Deler av låna skulle rives. De som var imot gav omtrent opp; men Ragnhild Overbye, som også bor i nærheten, dro til fylket og til Riksantikvar og sa ifra. Likevel: biskop og fylkesmann (Stiftsdireksjonen) hadde godkjent elendigheten. Men så skjedde det vidunderlige: Sør-Trøndelag fylkeskommune gikk til midlertidig fredning av låna og hagen, i september 1991. Det gav nye krefter, og fra da av fortsatte vi kampen – i årevis – mot kommune og kirke, for låna og hagen. Den endelige fredningen kom i 1996. Og ut av kommunale hender fikk vi det hele for åtte år siden, da kommunestyret i 2002, etter iherdig arbeid fra vår side, vedtok å omgjøre – og gi fra seg – den fredede eiendommen til en ideell stiftelse.

De fleste blomster, busker og trær du ser i hagen i dag, er plantet av oss i venneforeningen på 1990-tallet, etter at kirkegårdsanleggingen ble stanset. I 1992 engasjerte Jens, Ragnhild og jeg landskapsarkitekt Kjellaug Jule til å lage en hageplan. Med tillatelse fra vernemyndigheten og kommunen fikk vi lov til å plante litt i hagen. Derfor elsker vi alt som er der; vi er glad i hagen slik den er nå, selv om den for mange ser lite ut som en gammel prestegårdshage.

Hvordan kan hagen se ut om to år?

Da skal det være stakitt i nord, øst og sør, slik det var for hundre og mer enn to hundre år siden. Utenfor stakittet mot sør skal det ligge et lysthus, lik det som er på et 1700-tallsmaleri. I vest mot jernbanen skal det gamle tråkket være kommet tilbake, og turgåere, som går den fine turstien på Melhussletta, vil vandre opp bakken vest for hagen.

Kanskje er det i 2012 også kommet spildrerlysthus med klatreplanter her utenfor, og i beste fall er anlegging av grusgang underveis.

Syrinlysthuset er flyttet til riktig plassering, og det er gjort en del med blomster og trær.

Så har vi forhåpentligvis fått hugget den skogen som har vokst opp, på både lånas og Opplysningsvesenets fonds eiendom her mot sør.

Hva var prestegårdshagen i Melhus i tidligere tider?

Ingeborg Sophie Mellgren Mathiesens hagehistoriske gjennomgang – i den store rapporten og planen hun har utarbeidet for Stiftelsen – forteller fra side 113 om det vi kan vite om hagens historie fra 1730-tallet til i dag. Her skal nevnes helt kort:

På 1700-tallet var det var stakittverk mot allfarveien, og lysthus sør i hagen, kvadratisk med pyramidetak.

Midt på 1800-tallet var det et ca 160 meter langt stakitt om hagen. I en periode var stakittet sortmalt og 1,2 m høyt. Det var et grønt lysthus av spildrer. Det lå øst for bygningen og hadde benker. Spildrerlysthuset forsvant en gang etter 1878.

Det var store espalierte frukttrær på lånas sørvegg. To av trærne har vi heldigvis i dag. Senest på slutten av 1800-tallet var det et stort syrinlysthus i hagen.

Innen mai 1900 fikk Prestegårdslåna treveranda mot hagen, der betongverandaen er i dag. Det var en moden hage med gamle frukttrær. Grusgang rundt en rundell med flaggstang sør for låna.

Hagen skrådde gradvis nedover, frem til 1929. Da ble podiet som vi har i dag, anlagt, sammen med hagetrappen og en ny veranda. Dagens veranda er fra 2007, en kopi av 1929-verandaen, som vi har de nøyaktige arkitekttegningene av.

Hvorfor sette i gang å restaurere hagen nå?

Allerede høsten 2002 vedtok vi i styret for Stiftelsen at stakitt og stabburet skal settes opp igjen og på sikt ønsket vi å gjøre noe med hagen. Men råteskader i låna, stort behov for brannsikring inklusive nytt elektrisk anlegg i hele huset, en falleferdig mur under vestre del av låna, og farveundersøkelser m.m. var det viktigere å ta fatt på først, mente vi; og satte i gang med *det* arbeidet. Det er nok å gjøre.

Vi hadde ikke kommet så snart i gang med hagen, hadde det ikke vært for at leder for landbruksavdelingen i kommunen, Kristin Riaunet – som er her i dag – spurte meg for tre år og en måned siden idag, om '*når skal dere gjøre noe med hagen?*'

Vi hadde så mange prosjekter i gang, men når landbruksavdelingen gjerne ville vi skulle gjøre noe og ville samarbeide med oss, og sa at vi hadde muligheter til å få litt penger til hagen – da måtte vi gripe anledningen.

Hvordan har vi gått frem i planleggingen?

Høsten 2007 forsøkte jeg derfor å sette meg litt inn i dette med hage, noterte mye, stort og smått. Konservator Ola Grefstad på Trøndelag folkemuseum hadde sagt gang på gang, at vi må sette opp lysthus igjen. Jeg utarbeidet så en prosjektbeskrivelse. Den beskriver mål, grunntanker, dokumentasjon, problemer og muligheter av mange slag. Prosjektbeskrivelsen ble sendt til riksantikvarens hagerådgiver Mette Eggen. I prosjektet vårt stod dokumentasjon, hagearkitekt, åpne møter om hage, konsulenter i tillegg til hagearkitekten, sentralt.

Dette førte til et *meget* positivt brev fra Riksantikvaren. Riksantikvaren var helt enig med oss i å ha en lang og grundig prosess *før* vi gjør noe fysisk i hagen. I dette arbeidet vil vi kunne få ny kunnskap, kanskje nye holdninger og erfaringer; slik at vi ikke bare gjør noe med hagen som vi etterpå ser var uheldig.

Budsjettarbeid

Da uttalelse og tilslutning til vår prosjektplan forelå, fra både Riksantikvar og Fylkesantikvar, var neste steg å sette opp budsjett.

Det var ikke lett, for vi visste jo ikke hva vi skulle komme til å gjøre med hagen. Men vi visste at det har vært stakitt rundt eiendommen, og det ønsket vi å få tilbake, helt eller delvis. Likeledes visste vi at det har vært ett eller to – det er faktisk tre – lysthus i hagen, og lysthus ønsket vi også å få tilbake.

Dermed satte vi opp budsjettet, med utgifter til stakitt, et lysthus (i tillegg til syrinlysthuset), hagearkitekt og rådgivere til å kommentere hva hagearkitekten kom frem til, en diversepost, og dessuten anlegging av ny kloakkledning som kommunen forlanger av oss og som må graves i hagen. Resten – nemlig det arbeid som skal gjøres med spade, spett etc., det måtte vi sette som egeninnsats.

Men. De som bevilger penger legger vekt på forskjellige ting. Kulturminnefondet, som det var mest naturlig å søke, ville kunne gi til selve *anleggingen* av hagen, når arkitektens

plan er klar. Samtidig krever de høy egenandel, mye dugnad eller eget arbeid. Det vi kan stille med som egeninnsats, er å lete frem dokumentasjon, lede prosjektet og så bruke spade i hagen.

Vi søkte Kulturminnefondet, men fikk avslag, med begrunnelse. Så fulgte vi rådene vi fikk fra fondet, søkte på nytt, og fikk avslag igjen. Da ble jeg litt sint, skal jeg innrømme og ringte til fondet og sa det. Vi har fått bevilget penger flere ganger fra fondet til restaureringsarbeider, så de har godkjent oss før. Må nå skulle vi altså ha hatt arkitektens plan *først*. Men vi må ha penger *før* vi kan engasjere en hagearkitekt!

Etter to avslag fra fondet, både til hage og til gjenreisning av stabburet, måtte vi se om dette kan gjøres på annen måte. For tredje gang søkte vi Kulturminnefondet om støtte – til stabburgjenreisningen – men vi unnlot å søke til hagen. Så våget vi istedet å gå til kommunen. Vi søkte Melhus kommune om støtte til både stabbur og hage, tilsammen hele 450.000. Det er ganske mye, synes vi. Vi fortalte grundig i søknaden om at det er gitt mye støtte fra andre hold enn Melhus, til sikring og restaurering av låna: fra Fylkeskommunen, Stiftelsen UNI, Kulturminnefondet, Torstein Erbos gavefond, ABM-utvikling. Kommunen må vel også kunne gi prosjektstøtte i tillegg til den faste driftsstøtte på 100.000 som de gir?

Man bør ikke bare sende en søknad. Så derfor vi fikk de fleste politiske komiteene til å legge et møte til låna, så de kan se at dette er noe tess.

Søknaden var meget grundig og omfattende. Noen på rådhuset sa at den var større enn hele kommunens fremlegg til eget kommunalt årsbudsjett. Det gikk bra. 450.000 ble bevilget til hage og stabbur (som er et eget prosjekt). Sammen med støtte til hagen fra Stiftelsen UNI, Melhus Sparebank og SMIL-midler, har vi nå det vi håper kan rekke.

Vinteren i fjor var dermed endelig prosjektet finansiert, dvs vi hadde sikret bevilgninger på tilsammen kr. 443.500. Disse pengene skal altså gå til hagearkitekt og rådgivere, anlegging av kloakkledning inkl. kommunal avgift, et lysthus og stakitt m.m. Det som ellers skal gjøres, er beregnet som egeninnsats, ved ulønnet arbeid (kr. 200 pr. time), gaaver av forskjellig slag, tilsammen kr. 279.500.

I gang

Så var altså vi endelig i gang med selve prosjektet, vinteren for et år siden. Vi hadde selvsagt allerede gjort en del, som ikke koster penger, bl.a. hatt det åpne møtet i 2008 om hagehistorie ved landskapsarkitekt Kjellaug Jule. Og vi har lett etter mer historie om hagen. Men i fjor vinter kunne vi gå videre. Hagearkitekt ble valgt og engasjert, likeledes rådgivere. Vi gjorde vårt eget dokumentasjonsarbeide ferdig.

Så hadde vi åpent hagemøte 2. mai i 2009, med bl.a. Mette Eggen, Finn Damstuen og Ingeborg Mellgren Mathiesen. Vi overleverte vår hagedokumentasjon, på 125 sider, og så kunne landskapsarkitekt Mellgren Mathiesen gå i gang med sitt arbeid.

(Ingeborg Sofie Mellgren Mathiesen, ville veldig gjerne ha vært her i dag, men det var umulig for henne å få det til.)

Hagearkitekten sa at vi bør få nøyaktig dokumentert det som er i hagen i dag. Hun har selv skrevet det opp, og i tillegg har vi fått kommunens målavdeling til å sted- og høyde-merke på kart, alle busker og trær og gresskanter.

I februar i år la Mellgren Mathiesen frem sin store, omfattende hagehistoriske rapport og forslag til tiltak. Den ble straks sendt til Ingeborg Sørheim og Madeleine von Essen, Riksantikvar og Fylkesantikvar. Den 13. mars i år hadde vi et langt åpent møte, der de

Mellgren Mathiesen la frem sitt arbeide. Sørheim og von Essen kommenterte Mathiesens arbeid og la frem egne tanker, forslag og opplysninger. Mette Eggen og Finn Damstuen – og de som ville av de fremmøtte – fikk også ordet, og det ble et meget godt, langt møte.

Etter møtet hadde styret for Stiftelsen to styremøter om saken i april, det siste med fylkesantikvaren tilstede. Vi drøftet og kom frem til hva vi vil gjøre. Deretter har vernemyndigheten gitt sin tilslutning, så nå er det i hovedtrekk klart hva vi skal gjøre i hagen.

Et meget viktig og nyttig resultat av møtet den 13. mars var noe vi ikke hadde tenkt på, og som har kostet oss 17-18.000 kroner som vi egentlig ikke har, men håper å spare inn. (I verste fall får styreleder – dvs jeg – betale det. Så vi greier kanskje å spare det inn!) Det gjelder georadarundersøkelse.

Hvilke funn av eldre strukturer er dokumentert i hagen og hvordan er disse oppdaget?

Arkeologiske undersøkelser er kostbare. Prestegårdshagen ble rasert av i 1991. Vi budsjetterte ikke med arkeologiske undersøkelser.

På det åpne møtet 13. mars i år, foreslo Mette Eggen fra Riksantikvaren og Finn Damstuen fra fylket, at vi kan se på muligheten for *georadarundersøkelser*.

Men det koster penger, og det er ikke videre kjent og godt utviklet i Norge ennå. Men i Danmark er firmaet Falkgeo, som har gjort undersøkelser i flere verdensdeler, til lands og til vanns og med amfibiekjøretøy. Det ble avtalt georadarundersøkelse i slutten av mai, og Poul Falkenberg kom hit fra Danmark.

Undersøkelsen viser at klare spor etter en tidlig formalhage er borte. Men vi ser spor etter kjøkkenhagen på 1950-tallet, etter stier sannsynligvis, særlig på østsiden, og det er spor etter flere ting vi ikke vet hva er. Spennende!

Dette kommer vi ikke til å gjøre noe med nå. Slett ikke sette i gang å grave selv, for da kan vi ødelegge. Men en vakker dag kommer en arkeolog som har lyst til å grave uten penger, eller noen vil betale det, og nå vet vi da *hvor* skal graves, for det er altså flere spor vi ikke forstår hva kan være.

Georadarundersøkelsen var meget viktig på annen måte også: Når kloakkledningen skal legges, vet vi hvor gravemaskinen *ikke* skal grave, og ødelegge enda mer!

Hvilken periode skal hagen tilbakeføres til? Hva har styret vedtatt å gjøre?

Hagearkitekten la frem fire forslag: ta utgangspunkt i hagen slik den er nå, gå tilbake til 1700-tallet, til 1868 eller til 1886. Hagearkitekten har utarbeidet tegninger over hvordan hagen kan ha vært til disse tidene, ut fra det vi har funnet av opplysninger.

Styret for Prestegårdslåna valgte det siste, bl.a. fordi Mellgren Mathiesen der hadde beholdt det vi har av rester av hagen, fra etter 1886 – nemlig podiet utenfor verandaen og hagetrappen fra 1929, som går ned fra podiet.

Vi gjør ikke *alt* som er i forslaget, i hvert fall ikke ennå: vi planter ikke flere bærbusker og frukttrær med det første. En gammel hvitrips ble berget for en del år siden, den må pleies frem. Vi har ikke mulighet med tanke på arbeidskraft, til å gape over mer hagestell, enn Randi Tømmerdal – som så utmerket steller blomster og gress – har nå.

For oss er det første viktige, å få opp stakittet, lysthus, flytte syrinlysthuset og få tilbake stien i bakken mot jernbanen.

Så må vi få hugget trær i bakkene sør- og vestover.
Deretter kommer singelgangene, og detaljer med blomster og busker.

Lysthusene har vi altså blitt opptatt av. Vi visste det var et syrinlysthus, og det husker godt voksne i bygda. Allerede på 1990-tallet oppdaget vi (i venneforeningen) i de gamle dokumentene vi fant, at det var lysthus på 1800-tallet. Deretter så vi lysthus på maleriet fra 1795, et maleri vi ble klar over, først for noen få år siden. Til slutt kunne vår hagearkitekt fortelle oss, at lysthuset fra 1700-tallet var et annet enn det på 1800-tallet.

Låna er nærmeste nabo til kirken. I sommerhalvåret er det ikke en uke uten at et brudepar eller konfirmant er i prestegårdshagen for fotografering. Det er så hyggelig. Prestegårdslåna og hagen er først og fremst for oss som bor her. Det skal ikke være en turistmagnet, vi holder ikke på slik. Men når hagen er til glede for oss som bor her, så er nok hus og hage til glede for tilreisende også.

Lysthusene og stakittet er det vi på en måte best kjenner i prestegårdshagens eldre historie. De vil trenge vedlikehold, men ikke hver eneste uke i sommerhalvåret, slik hagen ellers gjør.

Reising av lysthus og stakitt skal også brukes til kunnskapsformidling. Til vinteren blir det kurs om antikvariske tømringsteknikker med utgangspunkt i lysthuset. Så blir det kurs i å male med linoljemaling, når lysthus og stakitt skal males. Jeg antar vi tar et kurs i stakitt, også, når vi først er i gang! Hva med det Sjur Harby? Det er jo så moro å lære noe nytt, og å lære sammen med andre.

Den lokale forankring er viktig. Vi sloss så lenge for å berge låna og hagen, og fikk i den perioden forferdelig mye motstand, rett og slett. Nå er det vidunderlig å høre at folk i bygda er så begeistret for at stabburet er kommet opp igjen, det var lovord og takksigelser hver eneste dag i sommer.

Det er så mye meningsløshet i samfunnet. Jeg har en 40 % lærerstilling i den videregående skole, og det er ikke lett å være ung, slik verden er blitt, og slik den styres mot et stup i stor fart. Når barn og unge kommer til låna og hører om gamle dager og om hvordan vi istandsetter, så blir de ivrige og begeistret. Både gamle og unge gleder seg til å sitte i lysthus med saft og kaffe til neste sommer. Det er ikke facebook, science fiction og reiser til utlandet som gir lykke og mening. Men at noen bryr seg, at vi ser, lukter, kjenner det som er rundt oss her. *Det*, betyr noe, og gir mening. At vi er sammen. Få kvelder i låna samler så mye folk som sangkveldene. Til sommeren skal vi ha en ny Evert Taube-kveld – i hagen. Folk snakker om det til stadighet, etter at jeg foreslo det på Taube-kvelden her for noen uker siden.

Il faut cultiver son jardin – man må dyrke sin hage, skriver Voltaire i siste setning i boken *Candide*, en bok som handler om meningsløshetene i krig og elendighet.

Det må vi gjøre her også. Så tar vi ett steg ad gangen. Nå har vi f.eks. fått avtale – med hagelag og en gartner – om et lite kurs i espaliering av frukttærne våre, den 3. mai.

Hvilke faktorer styrer utformingen?

Så går det en tursti på Melhussletta, nesten en halv mils lengde. Anlagt av tre bønder her på den gamle gården som for tusen år siden het *Medalhus*, for at folk skal kunne gå tur gjennom kulturlandskap, langs åker og eng, langs bekkefar og ved Prestegårdslåna. Stien

kommer frem til området her under jernbanen, og vi hadde tenkt å anlegge forlengelsen som en ny sti mellom låven og hagen. Men Mellgren Mathiesen så og oppfattet noe som vi burde ha tenkt på, men ikke gjorde: Forpakter Karl Tømmerdal, som drev prestegården frem til 2004, fortalte ved vandringen i hagen den 2. mai i fjor, at før var det et tråkk, ja faktisk to, i bakken mot jernbanen, fra forpakterboligen i vestenden av låna, til et kjølelager der ved jernbaneundergangen – det pipler fortsatt frem kaldt vann der.

Så Mellgren Mathiesen foreslo at vi legger turstien i det gamle tråkket. Hvilken glimrende idé! Da får vi tilbake noe som har vært, kombinert med det nye som er anlagt her av de gode bondenaboene, nemlig turstien. Og så løser vi et annet kinkig problem, nemlig at vi ønsker belysning av hagen og låna sørfra. Det er jo et fremmedelement, men det er sikkerhetsmessig og på flere måter sterkt ønskelig. Nå kan vi sette opp lys langs stien.

Hagen er ikke lenger rasert. Vi er veldig glad i den slik den er i dag, for vi har stelt med den, det vi har kunnet, plantet, klippet gress. Randi Tømmerdal – hustru og svigerdatter til de to som forpaktet gården gjennom 80 år – steller hagen, uten lønn og betaler alle utgifter selv. Det hun gjør, er *vår* del av historien, en kjærlighet og glede.

Det er også noe å ta vare på.

Hvem skal utføre det praktiske arbeidet og hvilke krav stilles til kompetanse?

Vi har – som nevnt – engasjert antivarisk håndverker Kolbjørn Vegar Os, som har gjenreisningsarbeidet med stabburet, til å ha kurs i antikvariske tømringsteknikker med utgangspunkt i lysthuset. Dermed får vi brukt lysthusbyggingen til å spre kunnskap om gammelt håndverk, det er viktig for oss.

Det meste av anlegging av stier, planting, flytting av syrinlysthus, må vi gjøre selv, men vi vil søke mest mulig faglig råd, og forsøke å få med fagfolk i arbeidsgjengen.

Vi vil helst ikke *kjøre* en eneste plante, men få fra andre hager i området her. Da kan vi kanskje unngå uønskede kryp; det er billig og plantene vi får, *kan* være planter som opprinnelig kom fra prestegårdshagen. Når dette tar litt tid, blir folk kjent med det, og de kommer og tar kontakt og spør om vi vil ha dette og hint. Ola Storhaugen har allerede kommet med en gammel prestegårdsrose fra sitt barndomshjem, som er et av de største og mest spesielle gårdstunene i bygda.

Vi setter store krav til det faglige, og engasjerer derfor topp fagfolk innen det antikvariske til lysthus og stakitt.

Det *må* være en stor egeninnsats i prosjektet, det måtte til for å få penger, og da blir egeninnsatsen bl.a. arbeidet med spade, planter og jord. Men vi vil her selvsagt følge hagearkitekten og søke hennes og andre faglige råd og veiledning, og dertil konsultere faglitteratur om gamle hager. Vi har kjøpt mange bøker om gamle hager.

Hvem skal vedlikeholde anlegget på sikt?

Vedlikeholdet må vi ta selv. Jeg er ikke profet, og vi kan ikke annet enn å gjøre så godt som råd er *nå*, så får vi håpe at de som kommer etter oss vil fortsette vårt arbeide. Det å spå om hvordan det blir fremover, er en usikker og tåpelig sport. Det vet vi intet om. Enten en rik, barnløs person testamenterer en stor sum til Prestegårdslåna, penger som kan gi økonomisk frihet, eller det hverken er penger eller folk, så alt gror igjen; kan vi intet bedre gjøre, enn vårt beste nå.

Uansett fremtiden så kan vårt dokumentasjonsarbeid – som vi passer på å ha i flere eksemplarer i og utenfor låna – tas frem igjen og brukes senere.

Det finnes vonde og nedbrytende krefter; bl.a. de som sier *det nytter ikke*. Jeg vil holde meg, så langt jeg kan, til de byggende og gode krefter. Når vi som holder på her, er glad i låna og hagen, forteller om den, arbeider for den, så er det det beste vi kan gjøre. Kanskje en som er barn i dag, og som har opplevd glede og lærdom her, ved skolebesøk eller tilfeldig besøk en lørdag eller flere; når han eller hun blir 50 år og har tid og krefter, vil ta opp igjen det vi har gjort.

Kreftenes virkning er hemmelighetsfull sa Albert Schweitzer. La oss så og plante, stelle så godt vi kan, så får vi håpe vårt gode arbeid bærer frukt, både i dag og i fremtiden.

I kort perspektiv arbeider vi slik at vi ikke anlegger mer enn vi greier å ta vare på, med den lille, frivillige staben vi har nå.

Jeg er redd for store dugnader og for å sette ut arbeidet til en gruppe herfra eller derfra. Det *kan* føre til store skader. Vi i styret for Stiftelsen Prestegårdslåna må vi ha oversikt og kontroll over alt som gjøres – for vi har ansvaret – og de som blir med i arbeidet, må rette seg etter våre strenge krav.

Dokumentasjonsarbeidet

Dokumentasjonsarbeid er jo veldig morsomt. Her var vi godt i gang også *før* prosjektet. For vi har gjennom årene funnet mye på Statsarkivet om låna. Bjørg Rugelsjøen, som i dag arbeider på kjøkkenet, og ikke med dokumenter her som hun pleier en ettermiddag hver uke; er ansatt på Statsarkivet og vet dermed hvor vi skal lete. Og hun leser all slags gotisk håndskrift, finner dokumenter, vi får kjøpt kopier og så skriver hun det av.

Vi har således selv, vi som er glad i og ansvarlige for låna, lett etter dokumenter på Statarkivet, Riksarkivet, kommunearkivet, kirkekontoret, hos Riksantikvaren, Opplysningsvesenets fond. Sistnevnte la forholdene meget godt til rette, da jeg var der i fjor sommer. Det er min erfaring at arkivpersonale er meget hjelpsomme mennesker!

Marit Arnekleiv Danielsen – som også holder foredrag her i dag – har minnet meg om et arkiv vi ikke har besøkt ennå, nemlig Jernbanemuseet! Det må vi se på, det gleder jeg meg til! Kanskje vi finner noe nytt?

Ved en prestegård er det ikke bare branntakster, brever og kart og slikt som er nyttige kilder. Men også noe som heter åbotsforretninger. Det var jo slik at presten hadde inntekt av gården, han var bonde. Ved hvert presteskifte var det en taktsforretning, eller *åbotsforretning*, der påtroppende prest, avtroppende prest (eller hans enke eller barn) og takstmenn fra bygda – som var ansvarlige for både herrestue, borgestue og stall på prestegården – kom sammen og fant ut bl.a. om avtroppende måtte betale til påtroppende for istandsetting av prestegårdens mange bygninger og gjerder.

Dette er uhyre interessant lesning. Etter Steenbuch i 1801 var det stor uenighet, og taksten gikk over en hel uke på vinterstid, samt om våren. Her får vi en rekke detaljer om lister oppå dører og dørhåndtak og mye mer. Mens etter presten Krogh i 1813 var enkefruen og påtroppende prest Nissen – forresten han som 7 år senere bygde denne store vinkelbygningen på låna, som stod bare i ti år – de to var så vel forlikte, at de omtrent bare ble enige om en pris, uten å gå i detaljer.

Dessverre sier disse kildene lite om *hagen*, men stakitt og lysthus nevnes ofte, heldigvis.

Men det er ikke bare skriftlige kilder, det er malerier, fotografier og ikke minst muntlige overleveringer som er viktige i dokumentasjonsarbeidet. De som har bodd i låna eller som har vært lekekamerater med preste- og forpakterbarn, de kan fortelle. Da må

man ikke sette seg ned med kaffen og be dem fortelle hvordan det var, men man må gå omkring og prate og spørre. Da husker de.

Vi har snakket om dette i bygda, på butikken, i møter, i avisen. Senest på tirsdag denne uken, fortalte en av de som er født i låna – en forpakterdatter – at nå har hun funnet noen flere bilder i et familiealbum. Å som jeg gleder meg til hun kommer hit og lar oss få ta foto av de gamle bildene!

Oppsummering

Til slutt en raskt oppsummering av vårt arbeide for prestegårdshagen:

- Utarbeidelse av grundig prosjektbeskrivelse, med hva som er gjort, hva vi ønsker, hvilke problemer og muligheter som finnes – uten et så stramt prosjekt at det ikke kan endres noe underveis. Søke faglige råd i prosjektutarbeidelsen.
- Sette opp budsjett og søke støtte.
- Kjøpe og lese mest mulig faglitteratur og samle aktuelt stoff.
- Dokumentasjon – lete frem og samle opplysninger om hagen i skriftlige og muntlige kilder, bilder, malerier etc.
- Arrangere åpne møter med fagfolk.
- Gjøre mennesker i omegn kjent med prosjektet, bl.a. slik at opplysninger og planter kan komme.
- Engasjere faglig hjelp – landskapsarkitektet – til å tolke bilder og tekster, og legge frem forslag til tiltak.
- Dokumentere i bilder, oppmåling og beskrivelse, slik hagen er nå.
- Gjøre georadarundersøkelse.
- Bestemme seg for tidsepoke eller hovedtanke for hagen fremover.
- Sette ut i livet, én ting ad gangen.